

KESKUSTELUA

Politiikka 2/78 julkaistu **Tatu Vanhasen** artikkeli »Sosiobiologinen näkökulma politologiseen tutkimukseen» on herättänyt vilkasta keskustelua, josta tässä numerossa julkaistaan **Ilmari Susiluodon** ja **Kari Palosen** puheenvuorot. Tatu Vanhaselle toimitus on varannut myös tilaisuuden vastata Susiluodon ja Palosen kritiikkiin ja näin *Politiikka*-lehdessä keskustelu po. aiheesta on päättynyt.

SOSIOBIOLOGIA JA POLITIIKKA

Ilmari Susiluoto

Nykypäivän »homo politicusta», tuota arvoja ja perinteisiä normeja kunnioittavaa säädyllistä vaalikäyttäytyjää on perin vaikeaa asettaa samalla ulottuvuudelle sosiobiologisen ihmisen kanssa, jota *Tatu Vanhanen* edellisessä *Politiikka*-lehdessä (n:o 2/1978) ilmestyneessä artikkelissaan kuvailee savannien kuumuudesta geeninformaatiota keränneeksi, naaraita ahdistelevaksi väkivaltaisiksi hierarkioita rakentelevaksi olennoiksi.¹ Edellisen ihmisen politiikka on järkevää ja poliittinen prosessi kompromissien ja neuvottelujen sarjaa. »Homo sociobiologicus» ei ole näin häveliäs. Poliittinen prosessi on hänelle Vanhasta lainatakseni »evolutiivisin termein siitosprosessia. Kun käytämme sanaa 'himo' sekä valtaan että seksiin, olemme

lähempänä totuutta kuin kuvittelemme.»²

Kuvittelemme totuudesta ja sen läheisyydestä mitä tahansa, niin on ilmeistä, että Vanhanen on asettanut kokonaisvaltaisen, maailmankatsomuksen juuriin asti ulottuvan haasteen vallitsevalle yhteiskuntatieteelliselle traditiollemme. Tämä haaste merkitsee itsestään selvinä pidettyjen politologisten postulaattien uudelleen arviointia. Toisaalta kuitenkin sosiobiologiaan itseensä sisältyy niin arveluttavia poliittisia johtopäätöksiä, että politologian kritiikkiä täytyy täydentää sosiobiologian arvostelulla.

Darwinismi ja yhteiskuntatieteet

Vanhanen viittaa artikkelinsa alussa siihen tosiasiaan, että monet yhteiskuntatieteilijät perustavat tutkimuksensa varsin idealistiseen ihmiskäsitykseen. Osansa kritiikistä saavat *Jan-Magnus Jansson*, *Robert A. Dahl*, *David E. Apter* ym. Luetteloa voisi jatkaa länsimaisen liberalistisen tradition klassikkoihin. Poikkeuksina Vanhanen mainitsee *Niccolo Machiavellin*, *G. E. G. Catlinin* ja *Gerhard B. Lenskin*. »Poikkeuksienkin» luetteloa voisi toki jatkaa sellaisilla nimillä kuin *Malthus*, *Marx*, *Freud*, *Pareto* ym., jotka ovat eri puolilta käsitelleet ihmisen lisääntymiskäyttäytymistä, yhteiskunnan »luonnonhistoriallista kehitystä» ja varsin vähän yleviä käyttäytymisen motiiveja.

Keskeinen kysymys näille »poikkeuksille» eli yhteiskuntatieteen klassikoille oli ihmisen erottautuminen eläimestä, sosiaalisen ja inhimillisen synty etsittiinpä tätä »pientä eroa» sitten työstä, kielestä, organisaatiosta tai muista kulttuurin alkuaineksista.

Tähän traditioon niveltyi elimellisesti myös suomalaisen yhteiskuntatutkimuksen klassinen kausi *Edvard Westermarckineen*, *Gunnar Landtmanneineen*, *Rudolf Holsteineen* ja *Rafael Karsteneineen*. Evoluutioantropologia nojasi *Charles Darwiniin*, vaikka ei halunnutkaan viedä johtopäätöksiään biologiseen reduktionismiin saakka. Biologisen evoluution päälle rakentui kulttuurievoluution dynaaminen kokonaisuus. Evoluutioperspektiivi laajensi ratkaisevalla tavalla vallitsevaa kristinopin kyllästämää maailmankuvaa biologisen näkemyksen lisäksi myös historiallisella ja maantieteellis-kulttuurillisella ulottuvuudella. Ihminen oli paikannettava maailmaan evoluution näkökulmasta, kaikkien kulttuurien kirjon kautta.³

Darwinin ajatukset eivät siten muuttaneet vain joitakin siihenastisen yhteiskuntatieteen peruspropositioita, vaan koko maailmankuvan. Mutta kuten niin usein suurien aatteellisten mullistusten yhteydessä Darwinin ajatuksia sovellettiin mitä erilaisimpiin ja toistensa kanssa kilpaileviin yhteiskuntateorioihin.⁴ Niistä imi voimaansa yhtä hyvin poliittinen konservatismi kuin vallankumouksellinen liikehdintä. Luonnonvalinnan käsitteestä saatiin »perusteita» alempirotuisten joukkomurhille, mutta myös mitä ylevämmille primitiivisiä kansoja kunnioittaville asenteille. Biologian »laki» oli jo tuolloin »niinkuin se luettiin».

Tätä taustaa vasten tarkasteltuna sosio-

biologien kehrittelemät teemat eivät ole uusia. Kun heidän esittämiään yhteiskuntatieteellisiä ratkaisumalleja arvioidaan, on syytä paikantaa ne oikeisiin teoreettisiin yhteyksiinsä. Jos näin ei tehdä, niin avautuu mahdollisuus yhdistää heidän esittämiään tutkimustuloksia mitä huonomaineisimpien poliittisten oppien kanssa. Seuraava esimerkki on laadittu »muistin virkistämiseksi» tahallisen kärkevään muotoon.

Sosiobiologian poliittisia implikaatioita

Kansallissosialistien poliittista oppia on kuvailtu mystiseksi, totalitaristiseksi ja järjenvastaiseksi. Käymättä kieltämään kyseisen opin näitä ominaisuuksia, on pidettävä mielessä, että kansallissosialismilla oli toki myös »rationaalinen» ytimensä, jota perusteltiin biologisesti. Lähtökohtana oli taistelu olemassaolosta ja ajatus, että »luonnonlait, jotka ilmenevät kasvi- ja eläinmaailmassa näyttäytyvät ihmisessäkin».⁵

Samainen lähtökohta on myös sosiobiologialla, jonka mukaan »taistelu ei ole aina väkivaltaista, mutta väkivallan käyttö on ja pysyy ihmisten välisissä konflikteissa korkeimpana vetoomustuomioistuimena».⁶

Kansallissosialisti *Alfred Rosenberg* ei epäröi asettaa ylituomariksi itse Luontoa: »lopuksi luonto aina kuitenkin voittaa, silloinkin kun se vaatii miljoonia uhreja, vieläpä hävittää kokonaisia kansoja.»⁷ Mutta eikö luonto ole sokea? Kuinka se voisi asettaa väkivallan käytölle oikeellisuuden kriteereitä?

Sekä sosiobiologi että kansallissosialisti pudistavat päätään. He näkevät luonnon toiminnassa (kuten teologitkin) tarkoituksemukaisuutta, vaikka se olisi äärimmäi-

sen julmaa. Poliittikkakin on alisteista luonnon tarkoituksenmukaisuudella. Edellisen mukaan »kaikessa poliittisessa toiminnassa ilmenevällä oman edun tavoittelulla on vahva geneettinen pohja. Olemme geneettisesti ohjelmoidut tekemään sitä, mikä edistää geeniemme säilymistä». ⁸ Jälkimmäinen puolestaan tulkitsee kansallissosialistisen maailmankatsomuksen ytimen biologiseksi tosiasiaksi: »henkinen kansallissosialismi ei ala minkäänlaisista abstraktioista, vaan tietystä elävästä ihmisaineksesta, tietyistä selväpiirteisistä roduista ja kansoista.» ⁹

Se, mitä jälkimmäinen kutsuu »eläväksi ihmisainekseksi» tai »roduksi» ja edellinen hieman modernimpaa terminologiaa käyttäen »geneettiseksi pohjaksi» on se kriteeri, johon ihmisten olemassaolon oikeutus ja väkivallan käytön legitimiisyys suhteutetaan. Oikeus, mikäli sitä ylipäänsä on olemassa, on sidottu joko geneeihin tai rotuun. Mutta millä mekanismeilla »luonnon oikeus» saadaan toteutumaan?

Sosiobiologi aprikoi tähän tapaan: »Jos esim. sotasankari käyttää kaiken aikansa sotimiseen, hänelle ei jää aikaa perheen perustamiseen ja suvun jatkamiseen, mikä merkitsee, että sotiminen on geneettiseltä kannalta ollut hänelle hyödytöntä.» ¹⁰ Kansallissosialisti ei toki ole huolissaan kaikkien maiden sotasankareista, ainoastaan saksalaisista. Niinpä puheessaan »Saksalainen veljesjärjestövaltio» Alfred Rosenberg katsoo, että »munkkien ja veljeskuntaritarien naimattomuus oli traagillinen ensi aavistus tulevasta rappiosta.» ¹¹

Lisääntyminen, omien geenien tai oman rodun mahdollisimman tehokas jatkaminen on arvoituksen toinen puoli. Muiden

geenien tai muiden rotujen vähentäminen on sen toinen puoli. Mutta siinä missä kansallissosialisti suoraan kehottaa tappamaan »alempirotuaisia», sosiobiologi heittäytyy altruistiksi: ¹²

»Kun tavoitteena on geenien säilyttäminen, tulee rationaaliseksi uhrautua lähisukulaisten ja vieläpä muiden kuin sukulaisten puolesta, jos teon voi laskea edistävän yhteisen geenipoolin säilymistä. Näin ollen altruistinen käyttäytyminenkin on pohjaltaan itsestä. Se on pitkälti laskelmoitua geneettistä itsekkyyttä. Uhrautuminen kahden veljen tai kahdeksan serkun puolesta on geneettisesti rationaalista, koska heillä on suunnilleen samat geenit kuin henkilöllä itsellään.»

Ensi alkuun saattaa tuntua siltä, että sosiobiologipa se vasta ylevää moraalia edustaakin. Tosiasiassa näin esitetty altruistinen tulkinta on kuitenkin vain nurinpäin käännettyä tappamisen legitimaatiota. Suorasanaiseksi tekstiksi tulkittuna edellä oleva »moraali-ohje» tarkoittaa seuraavaa:

1. Jo itsensä uhraaminen on tiettyjen edellytysten vallitessa geneettisesti rationaalista,
2. puhumattakaan siitä, että muiden uhraaminen on vielä huomattavasti rationaalisempaa, koska »sotasankarimme» voi tällöin itse levittää omia genejään!

Ajatuskehästä puuttuu vielä yksi täydellistävää rengas. Jotta oppirakennelma voitaisiin panna toimeen, jotta luonnosta voisi tulla korkein vetoomustuomioistuinen tarvitaan väkivaltaa! Juuri tämä idea kristalloituu valtakunnanjohtaja Rosenbergin puheesta Saksan puolustusvoimille. Saksan elämäntyylillä on »marssivan rivistön tyyli, samantekevää minne ja mihin tarkoitukseen tämä marssiva rivistö onkin sijoitettu.» ¹³ Totalitaarinen armeija, tämä

altruistisesti ja egoistisesti väkivaltaa käyttävä vanhempien urosten dominoiva hierarkkinen valtajärjestelmä on kuin kapale sosiobiologien toiveunta, jossa »eläimet enempää kuin ihmisetkään eivät ole tasa-arvoisia».¹⁴

Johtopäätöksiä

Tällä tavoin konstruoitu kärjistetty esimerkki ei varmaankaan ole se ratkaisuvaihtoehto, mikä sosiobiologeilla on mielessään. Ajatuskokeen ideana onkin vain osoittaa, kuinka lähellä vaarallisia poliittisia johtopäätöksiä sosiobiologinen argumentaatio on. Tarvitaan vain yksi askel, niin tällaista oppirakennelmaa voidaan käyttää yhteiskunnissa havaittavan epä-tasa-arvon legitimoimiseksi, poikkeavuuksien vainoamiseksi ja väkivaltaisten ratkaisujen »tieteelliseksi» perusteluksi.

Sosiobiologian kritiikillä on monta ulottuvuutta. Sen aatehistoriallinen paikantaminen on yksi tällainen ulottuvuus. Loogisessa mielessä tulee tärkeäksi osoittaa, ettei erilaisuudesta suinkaan voida johtaa eri arvoisuutta. Kyberneetikko kiinnittää huomionsa siihen, ettei monimutkaisten järjestelmien käyttäytymistä voida johtaa osien ominaisuuksista. Vaikka käsittäisimme ihmisen koneeksi, niin emme pysty sen toimintaa selittämään »mekaanon» osista käsin, puhumattakaan siitä, että kullekin käyttäytymisen muodolle voitaisiin osoittaa fysikaalinen alkulähtensä, geeni. Mutta todellisiin vaikeuksiin sosiobiologia joutuu vasta yhteiskunnallisen käyttäytymisen selittämisessä. Ihmisten historiansa aikana kehittelemien yhteiskuntamuotojen, tapojen, tottumusten, uskontojen, maailmankäsitysten, valtiomuoto-

tojen ym. palauttaminen geeneihin tuottaa ylipääsemättömiä vaikeuksia. Biologista evoluutiota täytyy täydentää kulttuurievoluution käsitteellä.

Tatu Vanhanen on varmasti aivan oikeassa siinä, että biologien keräämä tietämys ihmisten ja eläinten käyttäytymisen säännönmukaisuuksista vaatii perusteisiin menevää uudelleen arviota yhteiskuntatieteissä. Poliitikassa todella on kysymys ravinnosta, ihmisten lisääntymisestä, perustavista yhteiskunnan elinprosesseista. Nämä kysymykset tulevat sitä polttavamiksi mitä suuremmaksi maapallon väkiluku nousee ja mitä pienemmäksi jaettavat resurssit jäävät. Mutta biologian, mukaan lukien sosiobiologian, tutkimustuloksia ei voida mekaanisesti soveltaa yhteiskuntiin. Ihmisnisäkkäät eivät elä laumoissa Afrikan savanneilla, vaan järjestäytyneissä yhteiskunnissa, jotka ovat mm. raaka-aineiden, koneiden ja jätteiden kautta kytkeytyneet niihin lukemattomiin elotomiin ja elollisiin mekanismeihin ja keskinäisiin suhteisiin, joiden välityksellä ravinteet ja energia liikkuvat ja joilla populaatioiden ja yhdyskuntien rakenteita ja dynamiikkaa säädellään.

Sosiobiologit ovat tuoneet esiin aineistoa ihmisen perinnöllisistä rasitteista. Kulttuurievoluutio automaatioineen ja kumulatiivisine kasvuineen loihii esiin käyttämättömiä mahdollisuuksia ja kehityspotentiaaleja. Näistä ristiriitaisista elementeistä täytyy ryhtyä tekemään yhteiskuntatieteellistä synteisiä.

LÄHDEVIITTEET:

¹ Tatu Vanhanen: Sosiobiologinen näkökulma politologiseen tutkimukseen, *Politiikka*, no. 2/1978.

² M.a., s. 153.

³ Tätä problematiikkaa käsittelemän artikkelissani, jonka työnimenä on »kulttuuri-relativismi tutkimusohjelmana» ja joka ilmestyy *Suomen antropologi* n. 4/1978.

⁴ Darwinismin kehityksestä ks. esim. Sol Tax (ed.): *Evolution after Darwin*. Volume II. The Evolution of Man, Chicago, 1960 sekä Anne Roe, George Gaylord Simpson (eds.): *Behavior and Evolution*, Yale, 1958.

Biologisperäisten yhteiskuntateorioiden esittely 1800-luvun lopulta 1920-luvulle sisältyy myös Pitirim Sorokinin mainioon aatehistoriaan »*Contemporary Sociological Theories*», New York, 1928.

⁵ Alfred Rosenberg: Ulkopolitiikan riippuvuus rodusta, puhekokoelmassa Alfred Rosenberg: *Uutta Eurooppaa kohti*, Helsinki 1942, s. 53.

⁶ Tatu Vanhanen: m.a., s. 148.

⁷ Alfred Rosenberg: op.cit., s. 44.

⁸ Tatu Vanhanen: m.a., s. 154.

⁹ Alfred Rosenberg: *Tieteen vapaus*, m.t., s. 93.

¹⁰ Tatu Vanhanen: m.a., s. 150.

¹¹ Alfred Rosenberg: *Saksalainen veljestäjä*, m.t., s. 65.

¹² Tatu Vanhanen: m.a., s. 148—149.

¹³ Alfred Rosenberg: *Saksan puolustusvoimille*, m.t., s. 143.

¹⁴ Tatu Vanhanen: m.a., s. 150.